

www.dereta.rs

Biblioteka
„dereta vam predstavlja...”

Urednik
Aleksandar Šurbatović

Naslov originala
Szczepan Twardoch
MORFINA

Copyright © Szczepan Twardoch
Copyright © Wydawnictwo Literackie, Kraków, 2014. All rights reserved
Copyright © ovog izdanja Dereta

Co-funded by the
Creative Europe Programme
of the European Union

The European Commission support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

ŠČEPAN TVARDOH

Morfijum

Prevod s poljskog
Jelena Jović

Beograd
2016.
DERETA

*And the days are not full enough
And the nights are not full enough
And the life slips by like a field mouse
Not shaking the grass*

Ezra Pound, *And the days are not full enough*

PRVI DEO

PRVO POGLAVLJE

Glava. Smrad.

Glava puca. Jezik nalik sasušenom, mrtvom crvu, hrapav. Njega pod skramom usahle pljuvačke. Glava puca. Pustinja. Smrad sopstvenih isparenja.

A probudio se, dakle? Probudio se? Nije se probudio. Da odspavam još malo? San, patnja će u snu nestati? Neće nestati.

A u snu... To je bio san?

A budi se, dakle. Budim se. Probudio sam se. Oči peku, kopa grudvice gnoja, kopam prstom, trepavice ulepljene od gnoja. Otvaram. Gde sam? Ne kod kuće.

Treba ustati, ustati, treba na klozet, isprazniti creva. Ne ustaje mu se, ne ustaje. Još malo bi da leži, još malo bih da ležim. Gde? Ne kod kuće. Treba ustati.

Ustaje. Ustao sam. Vrtoglavica. Seda na krevet.

Sedi, sedim, vrtoglavica, povraća mi se, stoga naglim pokretom napred, poput mačevaoca, poput plivača, napred, napred, iz stana koji nije moj, u hodnik, na nužnik.

Prazni se, olakšavam se, naduvena mešina postaje oklembesena mešina. Glava puca. Ima li vode? Odvrćem četvorokraku slavinu sa pločicom plavom poput Virtuti Militari, nema vode, i dalje nema. Ima u vedru, Anjela je donela ili je doneo neko drugi.

Ispiram klozet vodom iz vedra. Zatim umivaonik, zapušač, mlaz u porcelansku školjku umivaonika, voda, piješ? Pijem. Pijemo. Pijemo.

Juče: gradska uprava objavljuje spisak dvadeset dva mesta gde se besplatno može uzeti voda. Vodu uzetu sa tih mesta treba pre upotrebe prokuvati. Zaboje me za to. Pljuskam lice, polivam otečenu glavu preostalom vodom, lobanja škripi, čujem kako mi lobanja škripi, natečeni mozak nadire iznutra na kosti, spolja ih zamrzava ledeni potok, podiže glavu. Vidi me u prljavom ogledalu.

To sam ja. Konstanti Vileman.

Kao i posledice ispijanja votke. Zapravo, vina, poslednje četiri flaše, u samoći, za kuhinjskim stolom, mezeteći hleb koji je Anjela ispekla na plotni, natrljan belim lukom i posoljen. Poslednje četiri flaše. Nema više vina. Neće više biti vina. Možda više nikad neće biti vina? Gluposti, vina će uvek biti. Ali ne za mene.

Pedeset treći dan trezvenosti tipa M. Četrnaesti dan Nemaca u Varšavi. Opijanje u samoći, od polovine druge flaše pevanje razbludnih pesama, na trećoj patriotske pesme, tako je, na četvrtoj plakanje, plakanje, plakanje. Kroz odškrinuta kuhinjska vrata proviruje pospano Anjelino lice, treba li vam šta? Napolje, nafrakačo, napolje, babuskero napuderisana, samoće mi treba, u svojoj tragediji i u tragediji svog grada žudim za samoćom i za petom flašom *burgunca* žudim, i ništa ne mogu da dobijem!

Ali danas se Anjeli ne treba izvinjavati, Anjela je navikla. Gospodin kad se napije, psuje na svet i na ljude. Gospodin je takav. Gospoda su takva.

Setim se te vriske kad god pogledam u ogledalo. Setim se sebe: Anjela, stara švalja, sestra služavke mog tasta. Krijem se u njevoj sobici. Ona spava u kuhinji. Gazda kod kojih iznajmljuje sobu nema. Pobegli su. Ja nisam pobegao. A sad gledam u ogledalo.

To sam ja. Razbarušena kosa, bleđa njuška, dvodnevna brada.

Tek sada sve nadolazi, a zapravo se vraća: razrušeni grad, ne više moj, Hela i Jureček u našem stanu u Vedelovoj zgradi u Madalinskog, mobilizacija, opsada, kapitulacija, Stažinski trabunja o sramoćenju nemačke armije što se bori s jadnim stanovništvom Prage, ordenje, neisplaćena vojnička plata, Ksikovo ludilo i njegovi crni brkovi, posle kapitulacije prelazak sa naših položaja kod Sjeleckog parka i u Parkovoj u kasarne u Švoležeruv, gde treba da čekamo da padnemo u zarobljeništvo, a ja u zarobljeništvo ne idem, budalaštine o tome da treba nastaviti borbu, moj pištolj zakopavamo u bašti nazarenki u Černjakovskoj, zajedno sa oružjem par kolega, uniformu potom spaljujemo u peći, čak i čizme, iako je čizama šteta, smrdi ko đavo, ne idem u zarobljeništvo, nema govora. A pre toga, zajedno sa mobilizacijom – obećanje. Trezvenost. Posle kapitulacije ograničena na trezvenost tipa M, otud juče poslednje flaše vina, gde sad može da se nađe? Nigde. Skrivanje, čist kabare!

Dim iznad zapaljene Citadele, tako uzvišen i lep. Šaljemo brat-ski pozdrav vojnicima koji se bore u Helu, kaže drhtavim glasom voditelj na radiju, živela Poljska, Poljska još nije nestala. Pa ipak.

Predajem se.

Pijem još vode, pravo iz vedra, podižem ga snažnim rukama sve dok mi trbuh ponovo ne zaliči na mešinu. Ogledalo. To sam ja, to sam ja, to sam ja.

Mrzim ovo mesto. Mrzim.

- Anjela, skuvajte mi kafu! – dovikujem, vika mi probija slepo-očnice klinovima debelim poput Pilatovih prstiju.

- Kafe nema! – strpljivo odvikuje Anjela iz stana, isto je tako juče vikala.

Zar ne znam da nema, zašto vičem?

- Onda mi skuvajte čaj.

- Nema čaja. Tek sad ložim štednjak.

Zašto, zašto, zašto?

- A ima li čega za jelo?

- Nema. Otidite, pa kupite. Hleb daju u Mirovskoj, za trideset groša kilo, po četvrtinu daju.

Gundā Anjela, gundā iz kuhinje, iz male kuhinje u ovom malom stanu, gde još i sobu iznajmljuju, sobicu u kojoj smrdi stara žena, smrdi na miris kivanog kupusa i luka, iako sigurno bar mesec dana nikakav luk niti kupus nije skuvala, ali svejedno smrdi, a možda samo treba da smrdi na kuvani kupus i luk ili na iznutrice treba da smrdi i ja sâm te mirise indukujem, izmišljam ih ne bih li se obodrio?

Izaći u grad, treba izaći u grad. Izaći iz ovog stana i ne vraćati se. Napolju – kiša, mraz. Nazad u kupatilo. Obrijati se ili ne obrijati? Obrijati, hladnom vodom? Ipak obrijati. Namestiti kosu. Ali bez briljantina, iako briljantina ima, u kutijici na polici, ali nije sad vreme za briljantin, vreme je rata, stoga samo češalj, makar da ne idem raščupan. Potom aspirin, dva. I to je pri kraju. Potom potkošulja, gaće, čarape. Potom oblačim debelu škotsku vunu, ispod sakoa navlačim topli pulover. Šešir. Šal. Mantil još ne uzimam, još nije vreme za mantil. To nije dovoljno, nije dovoljno. Tvid će me sačuvati od hladnoće, ali nije dovoljno. Odeća, kako bih pokazao da nisam bilo ko, a opet jesam. Da me čuva od raspadanja sveta, da me podseća da ja – nisam bilo ko.

Ja sam ja. Ja sam Konstanti Vileman, volim automobile i elegantna odela, ne volim konje, uniforme i gubitnike. Ja – to nije bilo ko. Pa ipak.

Ali to je uzalud, uzalud. Gledam sebe u ogledalu, ja, to sam ja, a sveta više nema i u ovom svetu ja više nisam ja, a čak i ako jesam ja, to je sigurno bilo ko. Čak i u skupocenoj odeći, u skupocenim cipelama. Bilo ko. Upravo.

Izlazim. Vrata iza mene zatvaraju se prezrivo. Podsmevaju mi se ta staračka vrata, Anjelina vrata, vrata koja nisu moja, premda su u mojoj nadležnosti. Izlazim. Ne vraćam se. Ne znam još kuda ću, ali ovde se vratiti neću.

Izašao sam, grad nije moj. Stakala na prozorima više nije bilo, sada su na krst izlepljeni papirnim trakama, prozorski krstovi svetog Andžeja, na tim krstovima je naš život razapet, ali češće se sreću slepi furnir i crne očne duplje po razrogačenim ragastovima i istrgnutim oknima. Radnje su pozatvarane, zamandaljene daskama ili razvaljene, umesto radnji ulična trgovina, ljudi su svašta prodavali: engleske jahaće čizme, češljeve, lampe i hranu po ceni za koje bi trebalo streljati. I to kakvi ljudi: torbarke iz okoline Varšave koje su bog zna odakle nabavljale robu, elegantne dame, razbojnici, varalice, balavci. Raspušteno društvo, nema Jevrejina, nema Grka, nema dame, nema kurve, nema profesora ni lopova. Roba iz porazbijanih radnji, iz otimačine ili najobičnije pljačke, ili vlastite bunde, stari svet se rasprodavao, rasprostrt na ulici po novinama i kartonskim kutijama, rastvorio se poredak stvari poput rastopljenog kristala, bunde koje je hladni novembar izmamio iz prikladnih ormana na ulicu, sa ulice u neprikladne ruke, baba je pokušavala da proda konjičko sedlo, s čijeg je konja skinuto, ispod kog dupeta istrgnuto i šta će bilo kome visoko sedlo s drvenim oblucima? Sebi na leđa da pričvrsti, Nemce niz ulice da vozi?

Još streljaju.

– Mogu za to da vas streljaju, ženo – rekoh.

– Ako nećeš da kupiš, ti, gospodine, onda idi!

I tako sam otišao. Kako je dobro što imam novac, a imam ga jer sam pametan. I tako ti ja istog trena krenem, sav pametan, hodam Krohmalnom, Jevrejčići me saleću, hoće da mi prodaju sve živo isključivo za dolare i zlato, u žurbi su i užasno su uplašeni, a ja idem, Jevrejčice ne gledam, idem u Halu mirovsku da kupim hleb, slaninu, jaja. Pola dućana je opkoljeno. Cene su sulude, kilo hleba za zlot i sedamdeset. Hleba iz opštinske distribucije za trideset groša više nema, sve je već otišlo. Samo po tržišnoj ceni, gore nego kod Jevrejina. Uzimam kilo. Osim hleba, kupujem šolju kiselog mleka, štokavu šolju na kanapčetu, ko god poželji, torbarka će da

mu sipa iz kante mleka za deset groša, plaćam, đavo ga odneo, sa tragovima štrokavih usana na limenoj šolji, pijem, to će pomoći.

Nije pomoglo. Baba ima čokoladu, od pre rata, dvanaest zlo-ta tabla. Dvanaest! Uzeo sam Jurečku za tri zlota, baba prljavim ručerdama lomi kako stigne, uvija u novine.

S hranom u tašni, jer neću valjda vreću u rukama da nosim kao kakva služavka, idem dalje. S novcem u ruci sve je za ljude, sve se dâ preživeti.

A ja sam ga imao. Još u avgustu, nedelju dana pre mobilizacije, očistio sam račun u banci, kako sam samo promućuran, kako sam pametan, kupio sam zlato po crnoberzijanskim cenama, ali pred-ratnim, kupio sam dolare i sad imam, i Hela ima čime da nahra-ni Jurečka, o čemu sam s ponosom razmišljao mimoilazeći red ispred banke, namerno sam išao dužim putem kako bih mogao da osmotrim taj red sve do Filharmonije, daju po pedeset zlota jednokratno, ljudi se gledaju vučjim očima ispod oboda šešira, a u tim pogledima: sanacija, lopovi, zadrigli pukovnici, gde je naš, moj novac?!

A ja imam. Jer sam pametan, a ljudi su idioti.

Jer si pametan, a ljudi su idioti.

Išao sam dužim putem i zbog toga što sam poslednji put bio u banci zajedno sa pukovnikom i majorom Tomaševskim, zame-nikom i kapetanom Hoholom iz eskadrona teških mitraljeza, na dan kapitulacije, ali pre proglašenja, Tomaševski je dobio Virtuti, Hohol takođe Virtuti, a ja sam uzalud dobio za hrabrost, bili smo, dakle, u banci, ispod zemlje, ja obazrivo pozadi, ne progovaram pošto su tu generali: Rumel, Kutšeba, Tokaževski, Čuma, stoje nad mapama, puše cigarete, poraženi, kapitulirani, potučeni, Poljsku su usrali, ali stoje nad mapama, do grla zakopčani, srebrne krag-ne, generalski pištoljčići u malim kaburama na dupetima, damski, šestice ili sedmice, taman takve da opališ sebi u čelo, ali nekako

nijedan nije opalio, iako su dali sve što je moglo da se da, ne samo dugme od kaputa.

Naš pukovnik je pričao sa šefom Rumelovog štaba, da, bezuslovna kapitulacija, a ja sam imao snažnu želju da izvadim pištolj i postreljam sve te generalske njuške odreda, jednu za drugim.

A danas ni traga od generala, samo ljudi stoje u redu, da dobiju svojih pedeset zlota.

S hranom u tašni odlazim u *Evropski*, u *Lurs*, da čujem šta se priča. Šta brbljaju, šta mrmljaju, škljocaju vilicama kao prosjaci limenim kutijama o trotoar. Ali šta ću, idem, odlazim u *Lurs* da još malo to odložim, da odložim ono što će nastupiti potom. Na kraju krajeva, četrdeset deveti je dan trezvenosti tipa M.

Ulazim. Unutra užasna gužva, uglavnom – oficiri. Deo se pravi da to uopšte nisu oni, ali im iz njuške izdaleka viri zupaš, iz njuške, ne iz njuški, pošto svi oni imaju jednu zupašku njušku, pukovničku, majorsku, kapetansku, gospoda plemići, kako im je samo lepo stajala ta obrijana njuška iznad pletenica na visokim kragnama, natkrivena lakiranom strehom kape, a sada tužno štrči na suvim ili masnim vratovima, iznad prljavih okovratnika civilnih košulja, iznad sivih ili mrkih odela, koja su bog zna odakle pokupili. Dugajlija Falinjski u odelu skinutom s kakvog kepeca, rukavi sakoa na pola puta između lakta i ručnog zgloba sa belim tragom od sata. Debeljko u ćošku probija masnim poprsjem peševe svog sakoa, kao da puca crevo pržene krvavice, košulja jedva zakopčana na stomaku u jednakim elipsama između dugmadi otkriva telo nalik kakvom dlakavom testu.

Drugi – u uniformama, poluuniformama takoreći, civilni sakoi i lovačke pantalone, vojni mantili, ali ovenčani šeširima. Oni ne moraju da se kriju, oni su modlinjani. Uostalom, od koga i da se kriju, ovde Nemaca nema, Nemci ne idu po kafanama.

Svi, naravno, žele da budu sa mnom prisni. Ne zato što sam baš ja taj s kim žele da budu prisni. Ovde su svi prisni, a oni misle da ja spadam u to njihovo „svi”.

I pričaju: da Francuska. Da Sikorski sastavi vladu, a Ridz bude interniran, da sanacija ovo, da sanacija ono. Klinički idiot za stolom pored prozora drži slovo o tome kako Poljska mora da poprimi duhovni oblik, da postane država duha i da se iz duha ponovo izrodi, kao zemlja bez nejednakosti i bez progonstava, kao zemlja prosvećenih građana, sjedinjenih ljubavlju prema dobroti, lepoti, napretku, bogu, pravdi i prijateljstvu.

I anis bombonama, naravno. Upravo o tome razmišljam, mora da ima još besplatnih anis bombona, likera od ruže i kokaina. Odbiram sto na drugom kraju sale, inače bih morao da mu pucam u gubicu, na drugom kraju ionako nad flašom votke sede Rudzik i Malinovski i pridružujem se njima.

A oni po svome. Registrovati se ili ne? Jesi li čitao prekjučerašnje Hohenhausenovo obaveštenje? Čitao sam. Juče prezimena od slova A do K. Sutra – od L do Z. Rudzik kaže da ne ide, Malinovski se premišlja, ali verovatno ni on. Ako se registruješ, šanse nemaš, šalju te u logor. Ili možda ne šalju? A ovamo: Francuska, Francuska, Francuska, tuci Nemca.

– Niste li se dovoljno naubijali za ove tri nedelje? – pitam.
– Malo li ste dobili?

A oni po svome. Sanacija i sanacija, kazniti i razračunati se.

– Koga želite da kaznite? – pitam. – Maršala? Na grob da mu se popišate?

– Ne вреди, stoji straža – ozbiljno odgovara Rudzik.

A oni ne slušaju. Daj, Kostek, slušaj, jednostavno je, do Krakova tako i tako, iz Krakova u Budimpeštu tako i tako, bilo kako, ili skijama preko Tatra tako i tako, ili drugačije pak ovako, a u Budimpešti čak i ako interniraju, tamo navodno svesrdno pomažu iz Ministarstva honveda, pomaže ministar Barta, te ako i interniraju,

odmah puštaju, a ako puštaju, onda pravac u Konstancu, ovako ili onako, otuda na neki brod i na Sredozemno more i do Marselja, a tamo je već nova vojska, saveznik će nam dati tenkove i sve će nam dati, ima Nemca da tučemo, boljševika da tučemo, sve ćemo da tučemo, za vašu slobodu, ura, na Berlin, takvi smo ti mi! Živeli! Živeli!

– Ako nam i da, zar mu nije bilo lakše u avgustu da nam je dao? – pitam.

A oni me gledaju popreko ispod nakostrešenih obrva i mislim se, hoće li već jednom dobaciti nešto, ili neće još, i tako gledaju, a ja im u očima vidim prozore polepljene papirnim trakama na krst. Dobacili bi oni, na bacanje su uvek spremni, ali neće dobaciti jer se boje, jer je život već dovoljno težak da sebi sad i drugarske čarke dolivaju na vatru. Dakle, ne.

Rudzik vadi novine.

– Šta je to? – pitam.

Rudzik sleže ramenima. Šta bi pa moglo da bude? *Novi Kurjer varšavski*. *Kurjera varšavskog* više nema, nema ga, možda je bio stari, kad ono, molim, prvi broj. Na prvoj strani: „Važna objašnjenja u vezi sa nemilim događajima koji su prethodili nemačko-poljskom konfliktu.” Pored: „Čerčilizam. Zanimljiv članak Bernarda Šoa.” Gledam u impresum. Francišek Sovinjski. Nije mi poznat. Mora da je pseudonim: boji se jadtik da mu niko neće pružiti ruku jer se Nemcima dodvorava.

Priključuje nam se tip u mantilu, seda za naš sto, rukuje se s Rudzikom kao da su stari znanci. Odmah se vidi: oficir, sve sami oficiri.

Gleda u mene. Nizak, stomak mu ko lopta, a suv u licu.

– Kalabinjski. Pukovnik.

I pruža ručerd, ručerd mu i stiskam.

– Vileman. Pijanica – odgovaram.

Smeju se obojica, i Kalabinjski i Rudzik.

– Potporučnik nam je šaljidžija – kaže Rudzik, kako prokleti pukovnik ne bi ni na trenutak posumnjao da priča s oficijom, iako se odmah vidi da je mlađi i u rezervi, ali ipak, oficir je oficir.

– Gospodin pukovnik je takođe iz Šljonska – dodaje usput.

– Iz Sosnovjeca – popravlja ga Karabinjski. – Vi ste Šljonščanin?

– Nisam – poričem. – Varšavljanin. Samo sam rođen u Šljonsku.

Ne tupi dalje, sreća te ne tupi.

– Strašno smo se tukli u Šljonsku – kaže zato, naizgled ne meni, nego u vazduh. – I posle toga neprestano. Jeste li se i Vi tukli?

Gledam ga tako da uvidi moju netrpeljivost.

– Samo u kafanama sa makroima, kad kurva nije htela da mi da zabadava – odgovaram.

– Oh, gospodin Vileman se tukao u devetoj konjičkoj! – hita Rudzik da pojasni, smejući se nesigurno.

I sipa Kalabinjskom čašicu. Ovaj naginje.

– Smešne sam se stvari setio – kaže, kao da se već nacvrcao votkom, ali najednom stišava glas. – Bili smo u tom jednom gradiću, Stopnjici, sve sami Jevrejčići, uostalom, i ide tako autobus, pun Nemaca, a mi krenemo da ih rokamo, pa se posle ispostavi da su bili muzikanti. Vojni, u uniformama. Ali autobus ko sito, muzikanti takođe, trube, gospodine, izrešetane i izbušene.

Povraća mi se.

Ispijam votku, zdravo, odoh, nema ovde ničega za mene.

Francuska, Francuska, demokratija, nekromantija, registracija, neregistracija, sanacija, koalicija, mobilizacija, deratizacija, mozgovna inseminacija. Marš.

Odlazim. Moram da proverim kako su Hela i Jurek, priupitam ih, pomazim, pobrinem se za njih, ali najpre nešto za dušu. U Ujadzovsku bolnicu, dakle. Kraj. Izlazim. Kraj.

Izlazim iz *Lursa*, morao sam da izađem, inače bih oboleo od poraza, postalo mi je muka od tog kraha, zato izlazim, izašao sam. Kraj.

Moj grad nije moj, izrešetan je, idem Krakovskim pšedmjješćem, a ide i odred Jevrejčića sa lopatama, idu Jevrejčići po troje postrojeni, bradati, pod haljinama i kapicama, njih tridesetak, idu nekuda da rade, u pratnji trojice naoružanih Nemaca, uniforme liče na vojničke, ali Vermaht nije, pukovnik me je naučio: samo Vermaht ima nemačke orlove na prsima sleva, druge vojne formacije nemaju. A formacija je mnogo. Ovi nemaju, nije, dakle, Vermaht. Ali đavo će ga znati šta je. *Polizei* neki. Ili SS. Narod se razmiče, osvrće, Jevrejčići pod naoružanom nemačkom pratnjom idu sredinom razrušene ulice.

A ja idem dalje, idem Novim svjatom, na Novom svjatu sam nedavno video iste takve kolone sa lopatama, u odelima i šeširima, dobrovoljci za odbranu Varšave išli su da kopaju rovove, a sada su samo grobovi tamo gde je nekad bio kolovoz, seljačke zaprege umesto tramvaja, nema tramvaja, nema autobusa, ima zaprega, ide jedna, a na njoj mirno sedi petnaest Varšavljana u kaputima i šeširima, s tašnama na kolenima, samo noge što ne prekrste i počnu da čitaju novine ili, još bolje, *Vjedomošći*, kao taksijem da idu u Ateneum na premijeru novog Šanjavskog. Na zidovima umesto plakata – ceduljice.

„Juzefu Mareckom, žena s decom. Juzeček, kuća je srušena, kod Staha smo u Grohovu, čekamo te.” „Prodajem golubove za izložbe, ul. Vježbova 14, tražiti Andžēja.” Vježbova je spaljena, bio sam tamo još pre kapitulacije. Stotine ceduljica. Ispred ceduljica ljudi, čitaju, traže. Vi, gospođo, počnite odavde, ja ću odande, ako vidite nešto o Marjanu Kovalčiku, budite dobri, recite mi, a koga vi, gospođo, tražite, da gledam i za vas? A koliko godina? Strašno, oh, strašno.

Nastavljam dalje. Vjejskom. Ne tražim nikoga, niko me se ne tiče sem Hele i Jurečeka, a oni su bezbedni u našem stanu. Ploče su počupane, trotoari blatnjavi, uprljaš cipele čim kročiš, na ulici blato i zaprege, za dve nedelje dvesta godina unazad. Barikade

od ploča provizorno već otvorene, razmaknute, ali kaldrmu niko ponovo da poslaže.

Opet dvojica Nemaca, vojnici. Kaputi, kaiševi, šajkače. Ljudi u njih pilje kao da su im baš ova dvojica malopre majku silovali, ubili i pojeli. Možda nekima i jesu ubili. Možda su nekome i silovali, ko zna. Ali da su pojeli, u to sumnjam. Ovi čak sigurno nisu ni ubili, pre će biti da je ubio pilot, ubio je avion, ubila je bomba. Vojnici, ali žutokljunci, preplašenih okica, nenaoružani, šta onda uopšte tražiš po gradu koji je tvoj general osvojio, pošto ga sigurno nisi ti osvojio, osvaja general, a ti si se samo vozio u kamionu ili si se vukao pešice, posle si bežao, krio se, pucao, okidao oroz, pucao, u koga si pucao? Pucao si u koga su ti naredili, dok ovi s druge strane nisu obustavili vatru, general vam je dao votku, a ti ćeš sad još i da dobiješ po njušci, neće valjda general Hohenhausen, komandant Varšave, niti Brauhič, neko se neće suzdržati, raspaliće vojnika po tintari i biće belaja.

Stoga odlazim. Na zidu: „*Bekanntmachung!*” Sleva švabaher, zdesna: „Obaveštenje!” A u sredini elegantni crni orao. „*Wird mit dem Tode bestraft.*”¹

Pred tim sam se obaveštenjem zaustavio. Deo sam čitao na nemačkom. A onda odjednom prosvetljenje. „*Wird mit dem Tode bestraft.*” Tako je papa govorio, to je jezik mog pape, nije što je nemački, nego je moj mladi papa baš tako govorio. Ne smrtna kazna, već: „*Konstantin, wenn du unartig bist, wenn du dich schlecht benimmst, dann wirst du bestraft! Konstantin, sprich Deutsch.*”²

Složilo mi se. Moram da idem, moram da odem po nešto za dušu.

Zato sam išao. Dva puta po četvrt sata hoda i tu sam – Ujadzovska bolnica. Nešto za dušu. Paviljoni puni: leže ranjenici, leže,

---

1 (nem.) Biće kažnjavano smrću.

2 (nem.) Konstantine, ako ne budeš dobar, ako se ne budeš lepo ponašao, bićeš kažnjen! Konstantine, govori nemački!

zapomažu, nema dovoljno lekova, bole ih silne rupe od metaka i krhotina. Loše sve to izgleda. Ni sam ne znam šta me više brine: to što sve ove dobre momke boli, leže tu i boli ih, loše takođe boli, ili me možda pre brine to što Jacek neće moći da mi da jer će ga gristi savest. Da meni da za rekreaciju, umesto ovim momcima da pruži olakšanje. I dobrima i lošima.

A možda će mene gristi savest? Ili možda ipak neće? Osvrćem se za svojim doktorom, pitam lepu plavu bolničarku s guzom tako oblom kao da nikakvog rata nije bilo, odmerava me pogledom, bolničarka, ne odmerava me pogledom guza, ali previše je umorna da bi je zanimali muškarci, šteta zbog te njene guze, propašće od ovog rata. Maženja, stiskanja, šljiskanja i nežnog grickanja joj treba, a ne jurcanja sa nokširima i šarpijama. Ali – rat je. Nema se kud. Pitam zato bolničarku, ali ona ne zna gde je doktor Rostanjski, odlazi dalje, jedva da je pri svesti.

Sedam na dasku visokog prozora i u džepu sakoa na sopstveno iznenađenje napipavam nešto tvrdo: tabakera na koju sam zaborio. Otvaram, pun nade, a unutra: tri cigarete! Zamolio sam ranjenika u prolazu za šibicu i pušim. Duvan se sasušio, grebe grlo, ali je dobar, s drugog sveta, tri dana nisam zapalio jer sam mislio da mi nijedna cigareta nije ostala. I mislim se: da li bi me grizla savest?

Zar ne pripada sve to svim ovim izrešetanim momcima, Nemci nisu uspeali da naprave u meni rupu, iako se čitava ta lavina čelika i olova uperenog i ispaljenog u mene slivala poput metalnog mlaza, ali me nije stigla, nije me pogodila, nije uspela, nisu uspeali.

Grizla me je, dakle, savest. Ali kad sam popušio, nastavio sam da tražim doktora Rostanjskog po bolničkim hodnicima i pronašao sam ga. Utvaru Rostanjskog sam pronašao. Iznuren, strašno omršavio, desetak kila možda, s kolutovima pod očima, sav pomodreo, ali se obradovao kad me je video. Jacek, moj Jacek.

Obradovao se na trenutak čim me je ugledao, a zatim me je pogledao još jednom i shvatio, i odmah je zapenio, začepivši od ozlojeđenosti.

– Ni govora – dobacio je najhladnije što je umeo, to jest, vrlo hladno, ali ne dovoljno, ne toliko da odustanem.

– Dobar dan, Jacek.

– Nemoj ti meni da dobardanišeš i da me imenišeš, Kostek. Znam ja šta ti hoćeš. Ne dam, ni govora. Nemam ni trunke.

– Imaš.

– Ne.

Okrenuo se i otišao, kao da nipošto ne želi da razgovara sa mnom. Znao je da neću otići, znao je. Ali daće, znam da će dati. Zato ja za njim, u minijaturnu ordinaciju, pokušao je da mi zatvori ispred nosa, ali sam se progurao i ušao. Znam da ima, mora da ima neku zlatnu rezervicu, mora da ima van evidencije, slatke flašice iz svake knjige izostavljene. Uostalom, jebo pas evidenciju, koga se tiče evidencija sad kad su došli Nemci.

– Daj, molim te. Ne mogu, neću više izdržati ovo, pucaću sebi u čelo.

Gleda me ispitivački. Jacek, moj Jacek. Jacuš. Rostanjski. Dragi. Pomišlja li nakratko da bih zaista mogao, da bih mogao da pucam?

– Gde kriješ pištolj, idiote?

Ćutim. Značajno.

– Ne dam, ne preti, kretenu, imaš sina, ženu. Ne bih ti dao čak ni kad bih imao, a nemam. Ne bih ti dao jer je ovde potreban. Za ranjenike, jebo te bog.

– Daj bar dve flašice, zlatni Jacuš, preklinjem te – kažem, ali se ne ponižavam, reči su molećive, ali je ton odlučan.

Uzdahnuo je.

– Mogu da ti dam pervitin – odbrusio je i već tad sam znao da će popustiti. – Od Nemaca sam kupio, na crno.

– Ne želim prokleti pervitin.

– Ali samo pervitin imam.
– Nije istina. Šta će mi pervitin? Šta će tebi pervitin?
– Ne znam. Prodavali su jeftino, pa sam uzeo. Ništa drugo nemam!

– Imaš.

Uzdahnuo je. Malo je počutao. Već je bilo izvesno da će dati. Bilo je izvesno i ranije, ali sada je bilo izvesnije. Još malo je počutao. Zavrteo je glavom.

– Idiote. Daću ti jednu. Poslednji put. Dok se rat ne završi.

Zagrlio sam ga iako se izmicao, i poljubio ga u oba obraza, čudesnu flašicu Jacek mi je izvadio iz sefa, odmah sam je sakrio u džep i zagrlio ga još jednom, a zatim se okrenuo da izađem.

– Kostek... – zaustio je izmenjenim glasom kad sam već bio na vratima.

Okrenuo sam se, gledao je u mene, započeta rečenica visila je u vazduhu.

– Kostek... – ponovio je.

– Da?

Bojao se. Rečenica je još neko vreme visila u vazduhu, ali se nije odvažio da je dovrši, samo je odmahnuo rukom.

– Raspitaću se još o njoj, druže, obećavam ti – rekao sam glasom ornim kao da se obraćam vojnicima na zboru. – Naći ćemo je, sigurno ćemo je naći. Ljudi se sad stalno nalaze.

Jacek je još jednom odmahnuo rukom, a ja sam izašao i, zamakavši za vrata, čuo kako se spušta na kanabe, zaškripale su opruge, no ne pod težinom njegovog omršalog, sitnog dečakog tela, već pod težinom brige i straha, i žalosti. I čežnje.

Čvrsto obećavam sebi da ću održati reč, pustiću vest, mogao sam to da uradim još u *Lursu*, ali mi je nekako iščilelo iz glave pošto sam se od jutra bio usredsredio samo na to da je došao kraj trezvenosti, te mi je nekako iščilelo. Sramota je što je iščilelo, ali iščilelo mi je iz glave, prijateljeva žena, Iga, Iga...

Ali raspitaću se, potražiću je, potražiću je.

I tako me je pomalo grizla savest, ali kada sam izašao u grad, ne-moj grad poprimio je druge boje: to se flašica u mom džepu presijavala tim bojama osvetljavajući kuće iskopanih očiju, kuće skalpiranih krovova i kuće rasporenenih stanova. Znao sam: koliko danas ću napustiti sve te senke sivog, danas ću pobeći tamo gde me nijedan Nemač ni boljševik neće stići, ni naš pukovnik, neće me stići ni rodoljubive matrone, ni starci što još januarski ustanak pamte me neće stići, sve i da galopiraju hramljući s tim svojim štapovima, kožusima i konfederatkama, neće me stići elektrifikacija, kristalni radio-prijemnici i antene razapete po seoskom drveću, ni seljačko pitanje me neće stići, ni parcelizacija, ni demokratija, ništa. Ni otac me tamo neće stići, otac kog pamtim od pre onog rata, sa svojim svetlim, tankim brkovima i svojim stisnutim usnama koje siku moje ime.

– Konstantine! – sikuće moj mladi otac.

Tamo me neće stići, neće me ščepati iz groba.

Išao sam tako Suhom i Pulavskom, lagano, pre dve nedelje smo se tukli u blizini, a ja sam danas hodao po grobovima prijatelja i po krvi naših konja i bio sam spreman čak i da krenem da zviždućem. Pomislio sam kako bi trebalo da nabavim sebi bicikl, i stigao sam najzad do Mokotuva, do Hele i Jurečeka, pred našu Vedelovu zgradu, savremenost i moderna, glatki zidovi, bez korniša, bez ikakvih voluta i bosaža, savremenost poput aviona i lukstorpeda. Pogledao sam na sat, od oca nasleđen sat, *elekta* sa crvenom dvanaesticom, iz prethodnog rata, očev sat, moj ručni zglob: cifrarnik pokazuje pet. Stići ću da posedim malo i stići ću da se vratim na vreme. Zauzstavio sam se ispred naše zgrade i pomislio kako bi Hela mogla da mi opipa džepove. Mogao bih negde da sakrijem flašicu, u kapiji ili na stepeništu, ali nisam imao hrabrosti da se rastanem od nje, ne sada. Pogledao sam gore. Na drugom spratu je gorelo svetlo, pod tim svetlom Jureček sedi na sofi i gleda album sa životinjama

ili slaže zamak od kocaka. Kad zakucam na vrata, Hela će znati da sam to ja, neko drugi bi zazvonio na električno zvono, a to znači da će se naljutiti što sam došao, pošto je to opasno, ona misli da sam begunac i da svaki Namac u gradu ništa drugo ne radi, samo mene traži, a Hitler i Himler urlaju u telefon: „Ama, hvatajte tog Kosteka Vilemana tamo, i to što pre, ništarije jedne! *Kerls!* Hvatajte ga, pa ga mučite, pa ga streljajte, pa ga obesite!” Smejem se sebi u bradu, sopstvenim se šalama smejem, kad su dobre. I tako će se Hela najpre naljutiti što sam uopšte došao, a onda pomisliti da sam došao pijan ili ošamućen, proviriće kroz špijunku, odmah će shvatiti da sam došao trezan, i tek tada će se obradovati. Obradovaće se i uzviknuti: „Jureček, tatica, tatica je došao!”

A Jureček će pritrčati vratima, Hela će otvoriti, užurbano će me uvući unutra, da me slučajno neko od suseda ne ukeba, a ja ću uzeti Jurečeka u naručje, izljubiću ga, o svemu ću ga ispitati, on će mi ispričati na svoj način, potpuno haotično, o medama, o mami i o tome šta su jeli danas za ručak, sigurno, odmah ću mu dati čokoladu, a Jureček će je celu pojesti, ustašca će umazati.

U stanu je toplo, pošto sam se još u avgustu pobrinuo da se čitavoj zgradi obezbedi velika zaliha uglja, negde drugde se smrzavaju, a kod nas se u centralnoj kotlarnici plamti i u svim stano-vima je toplo. Toplo je jer sam se pobrinuo da bude toplo, ja sam se pobrinuo.

Toplo je, dakle. A kad je već toplo, moraću da skinem sako, pulover. Mogao bih da sakrijem flašicu u džep pantalona, ali će se Hela, čim Jurek odjuri u drugu sobu, sigurno priviti uz mene celim telom, spustiće mi ruku na grudi, a zatim će joj ruka skliznuti nadole, nadole, zaobići će kaiš, preći preko ostatka stomaka, zatim nadole, naniže. I osetiće flašicu.

Morao bih, dakle, da je sakrijem. Ali ako uđem, onda ću posle morati da odem pravo kod Anjele i šta, da spavam? Da sedim u kuhinji, u kuhinji sam sa sobom, sam sebe da slušam, šta će mi to?

Jureček. Hela. Voljena Hela. Nisam ih video nedelju dana, ravno nedelju dana. Za Jurečka imam čokoladu, malom će dobro doći čokolada, mršav je sav. Jureček će taticu da izgrli. Pesmicu da izrecituje. Hela ga uči *Ko si ti*, nisam čak hteo ni da se usprotivim, mada je glupo koliko je strašno, a u ovakva vremena je čak i neodgovorno učiti trogodišnjaka takvim čudovišnim kičevima. Kakav je trogodišnjak Poljak, trogodišnjak jedva da je polučovek, poluživotinja mila, majmunče, a ne nekakav Poljak. Ali Hela misli da je to važno, stoga neka ga uči, nek sluša oca ili majku, koji dolaze kod nje svakog drugog dana i tupe svojim patriotskim gnjavažama. Obaveza. Poljska žena, majka, higijena. Budući naraštaji. Deca su najvažnija. Deca su budućnost nacije. Fizika, eugenika i crna Afrika. Nije da je Jureček, unučće, ljupkost otelovljena u svetlokosom malom heruvimu, ne. Poljska deca, jebo ih pas.

Pipam se po džepovima. Tu je, tu je, zlato moje, život moj.

Pravim okret unazad. Stići ću i pre sedam na Povislje, a pola sata pre policijskog časa sigurno me neće izbaciti na ulicu. Toliko dugo nisam tamo odlazio, dva meseca, a kao da je pola života, nisam želeo da odem, ali ću na kraju otići.

I opet: Varšava, grad ne više moj, dobro je što nije, inače bih isprljao do kolena ne samo cipele već i pantalone. A kako da uđem u prljavim pantalonama?

Doneo bih cveće, ali gde sad cveće da nađem? Ne valja otići joj bez cveća. Sem ako nisu hrizanteme.

Mada, u suštini, zašto da ne hrizanteme? Ona će to umeti da ceni, umeće dvostruko da ceni: pod jedan, jer sam doneo cveće, pod dva, jer su hrizanteme, grobljansko cveće, turobno cveće, umela bi da ceni i ranije, pre nego što se sve raspalo, a sad će umeti da ceni još više.

Zagazio sam u blato i zaustavio se najzad ispred njene kuće. Hrizanteme imam, ukrao sam s groba, ispod drvenog krsta od letava, krunisanog francuskim šlemom, šlemom tipa *adrijan*, a nemarno

izgreban natpis na daščici kaže da tu leži kplr. Glovinjski, iz 30. pp-a. Šta će kaplaru hrizanteme? Gospodin kaplar je mrtav.

– Kakav ste nitkov – došapnula mi je glasom drhtavim od besa neka već pomalo deklasirana dama omršalog lica, u kaputu sa krznenom kragnom od jeftine nutrije. Po mršavosti zaključujem da će uskoro nestati i ta krznena kragna. Široko sam joj se osmehnuo, ne bi li shvatila da bi, kad bih se bar malo potrudio, do večeri bila moja. A naročito kada bih svoj šarm začinio i obećanjem obilne večere. Koju mogu sebi da priuštim, čak i sada, za nju sumnjam.

No nastavio sam dalje, i zaustavio sam se tako ispred stoletne zgrade u Dobroj, na uglu Dobre i Radne, zaustavio sam se ispred zgrade koja je spolja otmena, ali su zato unutra tavanice i stepenice, i balustrade od trulog drveta, zgrada je okrečena, dok je unutrašnjost nagrizena drvotočcima, a hodnici sa memljivim vazduhom ljudskim crvima, popeo sam se ipak trulim stepenicama na drugi sprat i stao pred vrata. I pokucao sam, kruneći pomalo latice farbe. Nikada ne zvonim, grozim se električnih zvona, dobra su za požarnu službu ili protivavionske uzbune, ne i za kulturnog čoveka koji dolazi u posetu. U posetu svojoj ljubavnici.

A čim sam pokucao: sto pitanja. Da li još uvek stanuje ovde? Zaboga, je li još uvek živa? Možda je mrtva. A ako je živa, da li još uvek stanuje ovde? A ako stanuje, da li je kod kuće? A ako jeste, da li je sama? A ako je sama, da ne čeka nekoga?

Tišina.

Nova pitanja: a ako je provirila kroz špijunku, ume ona to tako tiho da nema govora da je čujem, ugledala me i ne želi da mi otvori? Kucam još jednom i vrata su se kod drugog udarca odškrinula.

– Kostja, ti došao... – prošaptala je.

U tom šapatu je bilo žudnje, obećanja, radosti, kao i uvek kada sam navraćao. Ali bilo je još nečega, i to je bila ljubav.

Nažalost. Po prvi put ljubav. Tako je malo bilo potrebno: dva meseca razdvojenosti i Hitlerova ideja da nasrne na Poljsku, i naš poraz u roku od dve nedelje, tako malo – i Sala me je već zavolela. Nepotrebnom ljubavlju. Znam to zasigurno, posle te tri reči znam: ljubav. Tri reči izgovorene niskim glasom, sa uzdahom, jednom rečju, ljubav. Nepotrebna. Ali nemam sada ni snage ni vremena da se tom nepotrebnom osećanju klanjam. Sada ga svakako neću gasiti, sada mi je samo uteha potrebna.

– Sala – šapnuo sam.

Pustila me je unutra. Toliko sam puta treskao ovim vratima, toliko me je puta izbacivala iz stana, toliko sam je puta slagao pred njima kako bi me pustila da uđem, a sada je kod nje sedeo neki švaler kog sam kasnije, ni krivog ni dužnog, bokserom raspalio po njušci i bacio niz stepenice, samo zato što ima isti ukus kao ja i što se topio u velikim Salinim očima, moje Salome. I sigurno ne samo u očima.

Dao sam joj cveće.

– Sa groblja – rekla je.

– Živimo na groblju – uzvratio sam.

– Da. Lepo je. Upadaj, sedaj.

Ušao sam. Cveće je stavila u crnu vazu, pogledao sam na sat, shvatila je.

– Ostaćeš, ostaćeš da prenoćiš! – uzviknula je i pljesnula rukama.

Seo sam. Izvadio sam flašicu iz džepa i spustio je na sto. Za dvoje – premalo, ali Sala će uzeti manje i nekako ćemo namaći. Nisam hteo sam. U osami da, s morfijumom si uvek osamljen, ali nisi bespomoćan.

Nasmešila se.

– U minja buteljka staroga *burgunca*. Ali najpre da me nacrtáš?

Radije bih da odmah pružimo sebi zadovoljstvo i izlijemo sadržinu Jacekove flašice u vene, ali neću je uskratiti za ono što joj pripada.

– Otkud ti *burgundac*, bludnice? – upitao sam ipak, pomalo nakostrešen, pošto je taj *burgundac* mogao da joj donese samo neki drugi švaler.

– Dobri ljudi doneli iz podruma zamka. Predsednički *burgundac*. Bolje da mi to *popijem*, nego da ga popiju Germani, istina?

Slegnuo sam ramenima, shvativši, dok mi je odgovarala tim svojim altom, da me se to nimalo ne tiče, i ranije smo pili vino iz predsedničkih podruma, još u kasarnama lakih konjanika, made-re toliko stare da smo ih nožem otvarali. A to što joj ga je švaler doneo, pa šta...? On je doneo, Kostek će da popije.

– Ali nacrtaćeš me? – pitala je tom svojom intonacijom, mekom poput stepa od Dnjestra do Dona. – Hoćeš? – pokazala je crtež okačen iznad vrata, prvi Salin crtež koji sam uradio, prvog dana našeg poznanstva, trenutak pre nego što će mi postati ljubavnica.

– Mračno je ovde.

– I onomad je ovde bilo mračno.

Bilo je. Upoznali smo se u *Adriji*, za stolom sa Jaroslavom, posle me je pozvala kod sebe, da je nacrtam. Smatrao sam, naravno, da je to prostački izgovor, ali sam odmah potrčao za njom, makar i zbog njenih bakrenih lokni, ali čim sam došao u njen stan i bez okolišanja prešao na stvar, zaustavila me je smehom, evo, samo trenutak, a zatim me je po prvi put posadila na stolicu, tutnula mi dasku s kartonom pribodenim rajsnedlama, uručila mi sangvinu, a ona sama sela na sofu, nije se skidala, samo je raskopčala bluzu, svukla je prsluče otkrivajući grudi, i visoko zadigla suknju, sve do bedara, ogoljavajući međunožje, nije imala gaćice, samo pojas za čarape. Kao da je sišla sa skica Egona Šilea. A ja sam gledao ne u nju samu, ne u tu neobičnu, riđu Jevrejčicu ili Ruskinju, jer ni sam ne znam, ali nisam u nju gledao, nije ona sedela preda mnom, nije to ona kvaziumetnica, muza i bahantkinja, menada o kojoj mi je Vitkaci nekad pričao da je sveta kurva i da ni po jednom telu šampanjac ne teče kao po njenom, stoga ne sedi ona preda mnom,

već preda mnoom sedi koncentrat ženstvenosti, ne senka ideje ženstvenosti, što je svaka žena, već ženstvenost sama po sebi, koja od zgušnjavanja poprima telesni oblik.

Crtao sam je tada crvenim linijama, toliko vulgarno raskrečenu, lepu, da je prelazila sve granice vulgarnosti, nije to bila bestidnost, već poptuno odsustvo stida, i u tom odsustvu stida bila je prelepa, kao da za stid nije ni znala, kao da nju jedinu nije stiglo izgnanstvo iz raja, kao da je bila neko zasebno žensko pleme, Evin sestra koja je ostala u raj, i onda je dala da se urami taj crtež, i okačila ga iznad vrata, zadignuta suknja, zatamnjeno međunožje, *urheimat* muškaraca i njene šake na belim butinama, nadomak prepona, kao da je sama sebi razmicala obamrle noge, otežale grudi, nespretno oljuštene iz grudnjaka kao iz naprslih mahuna, sve je meko, lice joj je gotovo nevidljivo, pošto joj je glava zabačena unazad kao da je u ekstazi.

Nije to dobar crtež – nema ni kompoziciju, ni dobro odrađene detalje, niti dobru liniju, ali ima u njemu istine o Sali. A istina o Sali je istina o svim ženama.

Ima pomalo i Hele na tom crtežu. Čak i moje ljubavi prema Heli, prema njenom telu krepkom kao grčka skulptura. Sve moje ljubavnice su na tom crtežu, sve, iako ih uopšte nije bilo onoliko mnogo koliko su tvrdile predratne spletke, od kojih sam morao da čuvam svoju ženu i sigurno je nisam sačuvao. Na Salu su i istinite i lažne intrige o mojim avanturicama delovale kao afrodizijak, Sala nije volela mušku vernost, premda je umela da ceni – ali ne i da praktikuje – žensku vernost. Muškarce koji su bili samo s jednom ženom smatrala je nemuškarcima, invalidima muškosti, nisu je privlačili, nikada nije pokušavala da ih zavodi, prema njihovom se udvaranju odnosila s blagonaklonošću nastavnika violine dok posmatra učenika koji bi na drugom času želeo da se maši za *stradivarijusa*. Zato im je često podvodila svoje drugarice, a imala ih je mnogo i prezirala ih je.

Nimalo nalik Heli i njenoj predstavi o ljubavi iz pansionatskih lektira, za Helu je muškarac koji je bio sa mnogo žena predstavljao stoku, nije priznavala čak ni ponovne brakove udovaca, do besa su je dovodile spletke da je taj i taj otac porodice otišao u bordel, a naročito komentari da, ako već mora, bolje u bordel nego da na neku ljubavnicu troši mnogo više novca, novca koji pripada zakonitoj supruzi i deci. Jednom našem poznaniku o kom se spletkarilo uspela je da napravi scenu tako istinoljubivu i burnu da je nekoliko prijatelja prestalo da se druži sa nama.

Šta bi bilo da je saznala za moje ljubavnice? Postao bih za nju stoka, ali znam da bi tek tada u njoj buknula strast prema meni i zacelila bi ranu od zamrle ljubavi, jer mislim da su sve žene iste, katolikinje, sufražetkinje, časne sestre, kurve, glupe seljanke, harfistkinje, Hotentotkinje i Šveđanke razlikuju se samo provizorno, ne i suštinski, i Salina netrpeljivost prema vernosti, i Helina netrpeljivost prema nevernosti jedna su te ista emocija, isti princip, esencija svekolike svežene. I svi su muškarci, uostalom, isti, ali nije o njima ovde reč. Hela je, dakle, činila sve da za moje ljubavnice ne sazna, a ja sam jednom morao da ošamarim Salu kad je prilikom neke svađe zatražila od centrale broj našeg telefona ne bi li pozvala Helu i sve joj priznala. Bacila se tada pesnicama na mene, a kada sam je uhvatio za podlaktice, privila se uz mene celim telom, uspaljena kao mačka u teranju, izgrizla mi je usne i nisam mogao da se vratim kući, jer kako bih objasnio krvave usne?

A sada mi Sala pruža ugljen i karton, rekvizite naše požude. I čeka, vidim da se već uspalila, oči joj se cackle, oblizana usta sijaju.

– Skini se, okreni i nagni – kažem.

Nikada joj nisam nacrtao lice, najviše obris obraza i sam vršak nosa iz poluprofila straga ili podbradak zabačene glave.

Salino lice. Lepo lepotom Bejruta, Jerusalima i Damaska, mada ima svetao ten, te možda pre lepotom Kalabrije, Sicilije i Krita, njenog lica nema na našim crtežima. Ne crtam joj lice, ne volim

čak ni da ga vidim, njeno me lice ne zanima. I danas joj, nakon čitave te duge razdvojenosti, upravo tako naređujem jer Sala ne voli da se pita, moli ili brine o njenoj udobnosti. Sala voli da čuje zapovesti koje bi odmah mogla da ispuni, Sala može da bude samo sa muškarcem čiju volju i snagu osluškuje u njegovim nalogima. Muškarac koji moli, preklinje, za Salu je nemuškarac.

– Ostavi papuče, pojas i čarape – kažem.

U stanu je hladno, a meni će za crtanje biti potrebno neko vreme, ali Sala podnosi takve nepogodnosti bez ijedne reči protivljenja. A ja volim što joj je posle toga koža hladna, kao da milujem kamen.

Stoji nepomično, široko razmaknutih stopala. Oble butine sa dramatičnim čipkanim lukovima, vitki listovi, krupna bedra, teški guzovi, ugnuta linija kičme poput traga od vajarskog dleta, ukrućuje se bez pokreta, baš kao što se ukrućivala nasred sale u akademiji, okružena studentima i studentkinjama, ali oni su crtali ženu, a ja crtam ženstvenost.

Kad ugljen počinje drugačije da škripi na kartonu, kad dovršavam crtež – ona to čuje i njena bedra kreću da se pomiču, a u meni ključa krv i na trenutak me napuštaju misli o flašici punoj dobra i sreće, pošto parče tog dobra i te sreće, njegov nagoveštaj, očekujem da pronađem tu, među njenim punim, belim butinama.

Na kraju, posle svega, Sala se, prsata i naga, stavlja u debelu mapu, na kojoj je štampanim slovima ispisala moje ime: Konstanti. Ima još nekoliko takvih mapa, ali nikada ni u jednu nisam zavirio. Kartonski Kostek prepun je različitih Saloma: nagnuta Sala, u čarapama, isturene zadnjice, pridružila se Sali na stolici, nalik *Plavom anđelu*, ali nagoj, samo sa mojim šeširom, Sali iz profila, dok leži na leđima i podiže bedra, grudi joj se slivaju po bokovima, linija uzdignutih guzova, gustiš kose ukazuje na smisao i temu tog crteža, priključila se Sali u dramatičnoj perspektivi, tabana isturenih u prvi plan, zatim razmaknute butine, a među njima kapija

praotadžbine i na kraju zadnjica, udaljena leđa i daleki lukovi prstiju isprepletenih na vratu. To su različite Salome, od ugljena i sangvine, jedna od tuša, sećam ih se svih: Saloma od tela, s druge strane, ili pre od mesa, ova manje ili više stvarna Saloma uzima kutijicu od aluminijuma, dobro mi poznatu, u čijoj unutrašnjosti obloženoj crvenim somotom počivaju stakleni špric s balčakom od nerđajućeg čelika i pozlaćene igle, podelićemo morfijum u flasići po meri, dve petine za Salu, tri petine za mene, prvo deo za mene, pošto će Sala sama sebi da ubrizga, što ja ne volim, ali još pre toga otvara *burgundac*, potura mi jastuk pod leđa, pita da li mi je udobno, ja pijem, sasvim nag, a ona vezuje na mojoj nadlaktici gumicu, zateže je, kao dobra bolničarka pronalazi venu, lupka, uvlači zlatnu iglu pod kožu i polako pritiska tučak. Još uvek vidim kako me njene usne savlađuju, kako me ljubi na način na koji nikada nisam dozvolio Heli da me poljubi.

Zatim. Zaranjam u toplinu. Naša dva tela Sala prekriva jorganima, perinama, privija se uz mene, a ja odlazim u toplu, meku tamu, u tamu nalik ljubavnom grču razvučenom u Dalijev sat, u tamu nalik omekšalom, toplom olovu, ispod trbuha mog tela izrađa milina, pupi i puca, i sliva se u slapovima svetleće tame, u pluća, u grlo, u prepone, u kurac, u noge, sve do vrhova prstiju i izliva se iz mene i oblizuje svet. I sve se osvetljava i sve se gasi.

Gasi se Varšava. Gasi se moj život. Gasi se majka, Jacek, Hela, Jureček se gasi. Gasi se uspomena na očevo „Konstantin!”, gasi se otac, prvi njegov prizor kog se sećam, gasi se njegova siva uniforma i šlem sa četvorougaoim konjičkim amblemom, gasi se konjičke čizme, smrskano lice, gasi se majka, gasi se njihove glasne svađe na dva jezika, iz vremena kada su se još uvek voleli, gasi se i učitive uvrede na zmijskom jeziku, iz vremena kada su se mrzeli, gasi se Varšava viđena po prvi put, s prozora kupea vagona prve klase, gasi se prvi ulazak u novu školu i gasi se Varšava viđena poslednji put, pre sat vremena, gasi se sve ono što je između, gasi se srednja

škola, matura, gase se studije i Gruđondz, konji, sablje i praksa u Trembovli, gasi se vino ispijano s rusinskim devojkicama ispred spomenika Zofje Hšanovske na trembovljanskoj Gori zamkovoj i gase se sve pukovske obesti, dok je puk još bio pod Komorovskim, gasi se čak i moja podlaktica polomljena prilikom pokušaja da uzjašem na zidine trembovljanskog zamka, mali srebrni pehar za šampanjac sa mojim urezanim imenom, gase se *Oaza*, *Paradis*, *Zjemjanjska* i *Adrija*, gase se slavni ljudi koje sam poznao, to jest Jaroslav koji očijuka sa mnom kod *Simona* i Vitkaci koji proždire Salu očima, gasi se glupi dvoboj sa Rostanjskim i gasi se farsa u koju se pretvorio, gasi se Iga, koju mi je Rostanjski preteo ili sam mu je ja dao, ne sećam se jer se ugasio, gasi se i Helino i moje venčanje, gase se glupe sablje ispod kojih prolazimo, i naša prva svađa, pošto ja te sablje nisam hteo, a Hela, naravno, jeste i zamolila je kolege iza mojih leđa, gase se i kolege i gasi se pirinač koji pada na nas, gasi se Jurečekovo rođenje i gasi se trenutak kada ga po prvi put uzimam u naručje i gledam u tu modru, naboranu glavicu, kao da gledam u sopstveno lice, gasi se novi stan u Vedelovoj zgradi, gasi se zbor pripadnika devetog puka prošle godine u Trembovli, piće i celokupan praznik puka povodom dvadesetog jubileja osnivanja puka se gasi, kako je samo lepo bilo tada, šta sve čovek nije tada bio i ništa nije nagoveštavalo ono što će doći, i taj nenagoveštaj se takođe ugasio, gasi se mobilizacija od pre nešto više od mesec dana, gasi se trezvenost, gasi se rat, gasi se kapitulacija, gasi se okupacija, gasi se rezignacija.

Sve se ugasio. Ništa nije ostalo, samo sam ja u središtu tame, bez tela, bez ijedne misli, bez ičega, čisti ja, pasivni ja, ne-ja kog nema, ne-ja se rasplinjujem u tami poput kapi kiše u okeanu. I ne-ja osećam, ne misleći: dobro je ne-meni od nepostojanja, slatko je ne-meni, toplo je, meko je, toplo je od raskošne vlage, somotno je, bele je kože i mat, Saloma je tu, a nije, jer ne-mene nema, moji Salini dlanovi na mojoj vlastitoj koži, ne-ja sam prazan iznutra.

Ne-ja.

Ne-ja otvaram oči. Oči otvaram.

Ja sam ih otvorio.

Sat. Deset. Kratko je trajalo. Pored: Sala.

Moram da izađem odavde. Odmah. Uprkos policijskom času. Gledam Salu, tobože moju Salu, i deluje mi zastrašujuće odvratno: spava, sva bela, usta su joj otvorena i njihova unutrašnjost nalik je gnusnoj rani, a zubi krhotinama kostiju. Ustajem, oblačim se. Dok već pred vratima vezujem cipele, Sala izlazi iz spavaće sobe. Gola, oči pukotine, kao da su joj mehuri kapaka nožem presečeni, gola, raščupane kose, ne pokušava čak ni da sakrije grudi ili prepone i strašno mi se gade njene grudi, nabrekli kožni džakovi, bradavice na tim dojčkama su kao vrškovi upaljenih čirova, gadi mi se i gustiš malja koji se sliva sve do butina i koji se tamnom linijom opasno primiće odurnom čvoru pupka. Gleda me, ne shvata, još uvek je pomalo ošamućena i odjednom vidi: izlazim.

Zgrabila me istog trenu kao kakva grabljivica.

– Kostja, kuda ćeš ti sada da odeš? – cvilela je, zarivajući mi nokte u rukav. – Kuda paidoš, Kostja, kuda?

Gadila mi se, gadim se svoje Sale, nisam više želeo da je vidim.

Zarežao sam da izlazim.

– Neću ti dopustiti! Ne može! Ne idi! – skičala je, hvatala me, vukla za sako, još će ga pocepati i neću uspeti, nisam uspeo da se istrgnem, već sam otvorio vrata, a ona mi se, i dalje naga, na kolennima, kačila za nogavice.

– Ubiće te, Kostja, ubiće! – plakala je. – Ne idi!

Raspalio sam je po licu otvorenim dlanom, udarac kao moj vlastiti pad. Saloma na podu, bakarna kosa dramatično rasuta po njenim leđima i na parketu, kao da je uvežbala ovaj pad, naga žena, obučen muškarac, izlazim.

– Ja tebe volim, Kostja... – prošaputala je.

Zalupio sam vratima. Na hodniku je iza odškrnutih vrata izvirala susedka, babetina željna tuđih drama, takvoj je draže da ima moju Salomu u susedstvu nego karnet za pozorište, pošto se tragedije doista događaju.

– A ti, kurvo stara, kud guraš njušku? – pljunuo sam babi kompliment u facu. Nestala je.

Izašao sam u noć. Hriste.

Hriste?

To se samo tako kaže.

Kad nastupi policijski čas, mogu da zapucaju bez upozorenja. Tako se priča po gradu, da mogu. A neka me upucaju. Samo Jureček, samo zbog Jurečeka se vredi držati u životu, samo ću njemu živ biti od neke koristi. Samo njemu. A možda čak ni njemu.

Idem, idem, ide, da se krijem po ruševinama neću, neću, niti ću u uličice da se zavlačim. Idem niz 3. maja, skrećem u Maršalkovsku, glavnim ulicama hodam. Koračam. Korača. Varšava nije moja, nije moja Varšava, nije njegova, izrešetana Varšava, Varšava na mrazu, u blatu i na susnežici, silovana Varšava, Varšava grobova, konjskih zaprega i oglasa na ogradama, Varšava kao moja Saloma, ošamarena, na podu, raskrečena Varšava i njena gusta crna razbarušena griva.

Neko ide za mnom, neko za njim ide, znam ga, on ga zna, Kostek me zna, zna ko sam, ne osvrće se. Plaši se da će me ugledati.

Neko ide za mnom. Idem za Konstantijem. Kasnije, kasnije će otići, uvek na kraju odlazi, a zatim se uvek vraća, brat moj, prikan, drug.

Trčim, trči kod Hele, Jurečeka, samo što brže k njima, samo što dalje od moje Salome i ovoga što me uvek sledi, sledi ga kao lav koji riče.

Ponestaje mi daha, prestajem da trčim, hodam, ponovo hodam mirno.

U susret mi ide patrola. Bajoneti na puškama prete nebu, šlemovi zasenjuju lica, kapute. Legitimisaće me, uhapsiće me, upucaće me, šta će da urade?

Osećam, znam: ovaj što ide za mnom, približava se, sinhronizuje korak s mojim, kao da defilujemo, približava se, spušta mi šake na ramena, ruke na njegovim ramenima i hodamo tako, moja leva, njegova leva, moja desna, njegova desna, kao u dečjoj igri, nadohvat ruke, obavlja me tim rukama, obavlja ga i hodamo, hoda pravo na patrolu, pravo na njih, zbog ovog što ide za mnom, oni se razmiču preda mnom, pred njim, zastaju, pitam se hoće li salutirati? Ne salutiraju, samo stoje ošamućeni, iznenađeni, prolazim, hodam, hodam, ovaj što ide za mnom nestaje nekud i nastavljam sam, a opet nikad sam, usamljen, ne-sam.

Vrata, zvonim, čekam čuvara, otvara, dajem mu pet zlota, nešto gundā, ne slušam ga, stepenište, penjem se, naša vrata, kucam, ali tiho.

Hela. Gleda mi u zenice kao da su iglama izbodene. Pušta me da uđem bez reči, zatvara vrata, pažljivo, brave, reze, lanci. Tek tada mi se obraća.

– Obećao si mi. Da ćeš do kraja rata...

– Rat je završen – odgovaram, zamuckujem. – Izgubili smo.

– Mogli su da te uhapse!

Okrećem se, odlazim u sobu.

– Probudićeš ga! – protestuje Hela.

Ali odlazim ionako, želim da ga vidim, moram da ga vidim, tog malog, svetlokosog sebe u dečjem krevetu. Tu je, spava, bucmastih obraza, ručica pod obrazom, dugih trepavica. Spazio sam ga, stao da ga mazim, samo što se ne probudi ovaj mali ja.

Hela me je izvukla iz sobe, odvela u kuhinju, posadila za sto i tako smo sedeli za stolom, ćutke. Ubrzo se ponovo odazvala.

– Imaš li kakvih vesti o Igi?

– Nikakvih.

Jacek, Jacek, moja grižo savesti, Jacek, izvore sreće moje zarobljene u čudesne flašice.

– Tata je navraćao juče.

Slegnuo sam ramenima.

– Kaže da postoji mogućnost da nas prebaci u Švedsku, a otuda već pravo u Njujork, kod ujka Alberta.

– Pa?

– Hajmo, svi, nas troje. Samo što dalje od ovog rata i straha.

Znam šta Hela očekuje. Da odmah odbijem. Da kažem: idite sami. Jureček i ti. Povedite tvog oca ili majku i idite, uzmi novac, ja moram da ostanem ovde, za mene rat još nije završen, moram da ostanem i da se borim, da prebegnem u Francusku ili da se zakonspirišem i da se borim, da se borim za Poljsku. Tako se sad priča.

A onda će me Hela ubeđivati da je porodica važnija, u nadi da ću odbiti, da ću reći da ih volim najviše na svetu, ali Poljska je obaveza, da ne bih više bio Kostek u kog se zaljubila kada bih tu obavezu odbacio, zanemario. I zato moram. A ona bi onda mogla da zauzme pozu kao na Grotgerovoj slici: pošto ti ostaješ, meni je mesto pored tebe. Ostaću pored tebe. Zaneće se tim čudnim i glupim ženskim junaštvom, koje zapravo nije ni žensko, nego je nastrano pošto je poljsko, i ništa se neće promeniti, samo će se Hela osetiti malo boljom.

Zato sam samo slegao ramenima.

– Šta? – Hela je piljila u mene ispitivački.

– Ništa. Možemo da odemo ako želiš. Naučićemo Jurečeka engleski i odgajiti ga kao Amerikanca, žvakaće žvake i odlaziti u klubove da sluša crnačku muziku – odgovaram.

– Kostek, što si takav... Sigurno nećemo prestati da budemo Poljaci, vrtićemo se brzo, čim se rat završi.

Jadna Hela. Jadna Hela ne zna ništa o meni, jadna Hela me ne poznaje, jadna Hela misli da se udala za nekog sasvim drugačijeg. Više čak nije reč o drugim ženama, o narkoticima, reč je o meni.

– Ali ja sam zaista radije za to da Jureček postane ljubak američki dečak – rekao sam. – Ima li čega lošeg u džezu?

Hela me je gledala Helinim pogledom, onim uobičajenim Helinim pogledom, kao da se ništa nije promenilo, kao da nije rat i kao da prosto pričam kakav paradoks, kao da ozbiljno izlažem kakav kontroverzni sud, o kom Hela ne zna šta da misli, pa me samo gleda, onako kako je naučila, tim pogledom: nit da se složi, nit da se usprotivi.

– Moram da legnem.

– Tata ima molbu za tebe. Treba da se odnese paket toj jednoj Lubjenjskoj, na Plac Zbavićela. Plašim se, radije bih da ga ne nosiš, pošto je to nešto zbog čega će te streljati ako te s njim uhvate. Shvataš? Odbićeš, dobro? Ja sam tatu već odbila, ali je bio uporan.

I ponovo, ponovo: mali Helini pokušaji. Hoće li se moj Kostuš pokazati kao dostojan veličanstvene oslobodilačke tradicije naše familije? Hoće li se pokazati kao čovek hrabar onoliko koliko treba da bude hrabar muž Helene Vileman *de domo* Peškovske s grbom Jastšembjec? Ne plaši li se smrti?

Dali je moj Kostuš vredan da naziva sebe Poljakom? Baljezgarije.

Mislim da mi Hela želi smrt. Želela bi da ostane udovica zavijena u crno, da se brine o mom grobu sa brezovim krstom, da odgađa Jurečeka u ubeđenju da mu je tatica bio odvažni Poljak, i da zatim dozvoli nekom zgodnom oficiru da se brine o njoj i Jureku, da prima njegovu pomoć, da mu uzvрати ljubav, ali da mu, naravno, ne da prstom da je pipne, a onda da u srceparajućoj sceni odbije njegovu bračnu ponudu. Da prizna: da, volim te, ali ne mogu, ja već imam muža, Konstanti je dao život za Poljsku, ne mogu to da mu uradim. Oficir će, naravno, shvatiti; to je i očekivao, to je čak i želeo da čuje, žena u koju se zaljubio, a zapravo Poljakinja u koju se zaljubio, upravo tako treba da odgovori, da je pristala, razočarala bi ga i oženio bi se njome osećajući skriveni prezir, kasnije bi je možda i tukao korbačem za sve poraze. Jacek bi mogao

da zaigra tu ulogu, moj slatki, dobri Jacuš Rostanjski, ali on Helu ne bi tukao. I sedeli bi tako za nekim stolom pod svećom, dal' se drže za ruke, dal' im samo dlanovi žude, Helini prsti želeli bi da osete snažan stisak sigurne Jacekove ruke, ali ne mogu, jer sve je već izgovoreno, prinose svoju tihu ljubav oltaru, to ih čini boljim ljudima, i zato im se dlanovi ne dodiruju, a oni sede i ponosno, spokojno preživljavaju svoju intimnu tragediju. Zatim Jacek gine na nekoj barikadi ili u nekoj ustaničkoj straži, u nekoj ustaničkoj šumi umire, stiskajući medaljon s njenom slikom, a onda se Hela već brine o dva groba i svetica je u crnom. Poljakinja.

– Loše mi je – zaječao sam kroz zube, naglo ustavši od stola.

Otrčao sam u kupatilo i ispovraćao se, a zatim još jednom, dugo. Hela mi je pridržavala malaksalu glavu, brisala mi je usne mokrim peškirom, a ja sam povraćao iz sebe Salu, povraćao sam njen ženski miris, njeno vino, njenu hranu i njenu ljubav.

Zatim sam legao da spavam. Bio sam veoma umoran, a mojim gradom su vladali Nemci.

Ščepan Tvardoh
MORFIJUM

Za izdavača
Dijana Dereta

Izvršni urednik
Anja Marković

Lektura i korektura
Snežana Palačković
(Klapna&Rikna)

Likovno-grafička oprema
Studio Znak

Prvo DERETINO izdanje

ISBN 978-86-6457-108-1

Tiraž
1000 primeraka

Beograd 2016.

Izdavač / Štampa / Plasman
DERETA doo
Vladimira Rolovića 94a, 11030 Beograd
tel./faks: 011/ 23 99 077; 23 99 078

www.dereta.rs

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.162.1-31

ТВАРДОХ, Шчепан, 1979–

Morfijum / Ščepan Tvardoh ; prevod s poljskog Jelena Jović. – 1. Deretino izd. - Beograd : Dereta, 2016 (Beograd : Dereta). – 529 str. ; 21 cm. – (Biblioteka Dereta vam predstavlja ---)

Prevod dela: Morfina / Szczepan Twardoch. – Tiraž 1.000.
– Beleška o prevodiocu: str. 529.

ISBN 978-86-6457-108-1

COBISS.SR-ID 228784140